

**В разову спеціалізовану вчену раду
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України
61024, м. Харків-24, вул. Пушкінська, 77**

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Доденко Ірини Володимирівни «Правове регулювання інвестування авіаційних (повітряних) перевезень», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження. Подана до захисту робота торкається однієї з найперспективніших тем у сфері правового регулювання економічної діяльності, присвяченої правовим засобам стимулювання транспортних операцій на території України, зокрема, авіаційних перевезень в Україні. Хоча велика війна, розпочата кремлівською владою проти України, поставила на паузу відповідну господарську діяльність, це навряд чи може запобігти науковому опрацюванню відповідних проблем в перспективах відновлення України.

В умовах руйнації аеропортів та транспортних вузлів, витіснення з ринку перевезень вітчизняні транспортні компанії, безсистемної приватизації та глобалізаційних процесів, перед сучасними дослідниками господарського права стоїть нелегке завдання запропонувати дієві інструменти підтримки перспективних галузей економіки за допомогою науково обґрунтованих методів та форм регулювання.

Особливо це стосується сфери транспортних, в тому числі авіаційних перевезень, враховуючи стратегічне місцезнаходження України на перетині шляхів з Європи в Азію, яке може і повинно бути використано у майбутньому не лише як фактор підтримки національної транспортної галузі, але й як стимул для оновлення аеропортів, злітних смуг, готельного бізнесу, сервісної інфраструктури, туризму, розвитку змішаних перевезень тощо. Заважають цьому розвитку недостатня повнота і стабільність української нормативної бази, світова епідеміологічна криза, коли питання розвитку межує з питанням виживання цілих галузей економіки. В цих умовах підтримка такого важливого напрямку розвитку галузей економіки, яким є сфера авіаційних перевезень повинна стати об'єктом уваги з боку держави на найближчу перспективу.

Авторка не лише довела актуальність розгляду цієї теми, але й здійснила глибокий та всебічний аналіз проблематики у цій сфері.

Робота здобувачки доводить, передусім, необхідність та результативність комплексних господарсько-правових досліджень у цій сфері, їх цінність з точки зору аналізу як правових, так і економічних, управлінських, фінансових, воєнних та інших чинників розвитку економіки.

На користь актуальності обраної теми дослідження свідчать також те, що лише дисертація Пузікової Валентини Сергіївни „Господарсько-правовий механізм розвитку об’єктів інфраструктури авіаційних перевезень в Україні”, виконана до війни торкалася цих питань у своєму дисертаційному дослідженні. Брак наукового опрацювання правового стимулювання розвитку сфери авіаційних перевезень, необхідність вирішення поточних та перспективних проблем розвитку транспортних коридорів, обумовлюють потребу вивчення вітчизняного та міжнародного досвіду і розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняної нормативно-правової бази у цій сфері та підготовки правової бази відновлення галузі у повоєнний період.

Актуальність теми дослідження підтверджується також тим, що проблема, яку вирішено в дослідженні, відповідає науковому напрямку, який розробляє кафедра господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (державний реєстраційний номер 0111U999962).

Наукова новизна, оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірності. Новизна наукових положень дисертаційного дослідження І.В. Доденко полягає в тому, що це перше багатоаспектне дослідження напрямів правового забезпечення заходів державної економічної політики щодо перспективного відновлення авіаційних перевезень через поживлення інвестиційних процесів та активізації після тривалого періоду простою, викликаного обставинами великої війни.

Структура та зміст дисертаційного дослідження виважені й логічно послідовні, достатньою мірою дозволяють здійснити комплексний науково-правовий аналіз проблем господарсько-правового механізму відновлення та стимулювання авіаційних перевезень в Україні, а також розробити науково обґрунтовані рекомендації для подальшого розвитку законодавчого процесу та правозастосування у відповідній сфері.

Дисертація охоплює такі складові, як окреслення історичного становлення перевезень як фундаменту формування галузі для інвестування та стану сучасного законодавчого забезпечення такої діяльності; визначення напрямку економічної, господарсько-правової, інвестиційної та торговельної політики в галузі повітряних перевезень з урахуванням дестабілізаційного фактору – повномасштабного вторгнення, як результат курсу на післявоєнне відновлення; дослідження історичного досвіду післявоєнного відновлення таких країн як Ізраїль, Боснія та Герцеговина; характеристика змісту

правовідносин в галузі повітряних перевезень, кола суб'єктів та об'єктів регулювання у цій сфері; визначення засобів впливу держави на суб'єктів господарювання в галузі авіапідприємництва та окреслення механізму державних закупівель з метою повоєнного відновлення авіа-інфраструктурних об'єктів; визначення шляхів залучення інвестицій в галузь авіаперевезень через конструкції інвестиційних договорів тощо.

I.V. Доденко провела науковий системний аналіз наявних теоретичних конструкцій щодо вдосконалення правового регулювання в цій сфері.

Серед найбільш значущих результатів новизни дослідження можна відмітити такі.

- визначення відновлення авіаційних перевезень та їх ефективного функціонування самостійним інституціоналізований об'єкт економічної політики, що включає в себе комплекс таких її напрямів: транспортна, інвестиційна та торгівельна політика, а також являє собою окремий інститут господарсько-правового регулювання з огляду на складне співвідношення актуальних приватних та публічних господарських інтересів.

- обґрунтування потреби запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності, що обумовлюється складністю та масштабністю технологій та організаційних заходів у цій сфері; показано, що структурними елементами такого спеціального режиму мають стати: а) самі суб'єкти авіаційних перевезень - авіаційні перевізники; б) інвестори, як такі, що набувають корпоративних прав, так і ті, що інвестують на зобов'язальних засадах;

- уточнення того, що спеціальний режим інвестиційної діяльності в галузі авіаперевезень має передбачати як розробку та прийняття спеціального закону, так і законодавчу адаптацію існуючих механізмів впливу держави на економічні процеси в галузі авіаперевезень, що зокрема, вже врегульовані такими Законами України «Про державно-приватне партнерство» та «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» тощо.

- обґрунтування особливого допоміжного механізму повоєнного відновлення в галузі повітряних перевезень, шляхом побудови чіткої системи здійснення державних закупівель, що відіграють особливу роль в системі державного регулювання як потужний мультиплікатор, враховуючи обсяги поновлювальних робіт, що за своїм значенням набуває ролі засобу державного регулювання господарської діяльності;

- пропозиції розбудови пайового інвестиційного фонду, діяльність якого потребує подальшої законодавчої регламентації для потреб інвестування в об'єкти авіаційної інфраструктури.

В цьому аспекті авторка досить сміливо стверджує, що для спрямування ресурсів на досягнення цілей відбудови основних фондів, використання корпоративних інвестиційних фондів є недоцільним, адже передбачає інвестування в цінні папери емітента.

Така думка дисертантки небезпідставна. Дійсно, сьогодні модель корпоративної організації як рятівного кола будь-яких реформ себе вичерпала. Потрібно диверсифікувати організаційні заходи ведення бізнесу, в тому числі звертатися до нестандартних форм фінансування, а не жити у матриці деяких професорів цивілістики, які намагаються всі форми ведення бізнесу втиснути у «прокрустове ложе» Цивільного кодексу;

- визначення такої мети державної економічної політики в сфері повітряних перевезень, як формування економічного кластеру національних авіаперевізників, власників авіаційної інфраструктури, обслуговуючих компаній та виробників авіаційного устаткування, особливо у сфері вантажних авіаперевезень. Авторка правильно зазначає, що це ставить окреме завдання для державного програмування економічної діяльності та її нормативно-правового забезпечення, адже проблематика інвестування у відбудові інфраструктури є лише частиною постановки такого питання;

- підхід щодо визначення найбільш ефективних правових форм залучення інвестицій у сферу відновлення інфраструктури авіаційних перевезень; одним із видів таких інвестиційних договорів визначена концесія, що правильно названа процесом «приватного інвестування в об'єкти державної власності цілеспрямованими та поступовими траншами».

- обґрунтування підвищення ефективності такої правової форми залучення коштів у проекти розбудови авіаційних перевезень на перспективу, як державна підтримка національним лізингоотримувачам із пропозицією закріпити положення про те, що «завдяки чинним міжнародним договорам України про уникнення подвійного оподаткування українські лізингоодержувачі мають змогу сплачувати основні лізингові платежі без відрахувань податку на репатріацію».

Надзвичайно корисними є висновки дисертантки щодо засобів саморегулювання, які мають застосовуватися у сфері авіаперевезень (с. 117-121).

Робота має й інші цікаві висновки та пропозиції.

Вірогідність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях.

Достовірність результатів дослідження підтверджується використанням у роботі основних методів наукового пізнання, зокрема історичного, формально-логічного, порівняльно-правового, системного тощо, а також значної кількості наукової літератури, законодавства та практичних матеріалів як вітчизняного, так й іноземного походження.

Зміст дисертації відповідає обраній темі, характеризується логічністю та комплексністю. Дисертація оформлена відповідно до вимог, встановлених для дисертаційних робіт. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації у належній кількості оприлюднені авторкою у фахових виданнях та збірниках конференцій.

ЗАУВАЖЕННЯ ДО РОБОТИ:

Не дивлячись на наукові результати роботи дисертація Доденко Ірини Володимирівни має вразливі місця, щодо яких необхідно зробити певні зауваження:

1. Основний недолік роботи можна помітити у певному розмитті суто правових та економічних форм розвитку авіаційних перевезень. У низки пропозицій важко зрозуміти межу, де закінчується економічна, а починається правова модель організації суспільних відносин. Це може призводити до підміни понять та впливати на якість правового регулювання у цій сфері.

Наприклад, на с. 88 зроблено висновок стосовно «пріоритезації вантажних авіаперевезень як способу уникнення транспортних та логістичних колапсів майбутньому». Разом із тим важко зрозуміти, про правовий чи економічний аспект вирішення відповідної проблеми йдеться.

Дійсно, господарське право дозволяє за своєю методологією здійснювати економічний аналіз права та прогнозувати заходи вдосконалення правових механізмів залежно від економічних відносин та потреб розвитку продуктивних сил.

Але зв'язок економіки та права не є однорідним. Не кожні економічні відносини можуть стимулюватися правовими нормами. Принаймні в кожному конкретному випадку потребує обговорення саме правова форма економічного реформування.

2. Деяко утопічно виглядають пропозиції авторки щодо закріплення в законодавстві підходів щодо локалізації виробництв під час відновлення галузі авіаперевезень як юридичному критерію застосування спеціального режиму господарювання. Дійсно, можна погодитися із необхідністю «прийняття спеціалізованого закону, який би враховував шляхи взаємодії локальних виробників, держави та інших учасників (приватних) повоєнного відновлення, що по суті являє собою механізм взаємодії комунальної, державної та приватної складової». Але навряд чи можна розраховувати на запровадження локалізації в обмеженому ресурсами стані державної повоєнної економічної політики.

Очевидно, що основний тягар відновлення України мають взяти на себе донори та фінансові партнери України, які зазвичай досить чутливі до питань обмеження експортних можливостей власних підприємств – а саме це є зворотним боком будь-якої локалізації. Простою мовою, «хто дає гроші, той і замовляє музику». Це означає, що фінансовий стан Української держави не дозволяє їй запроваджувати обмежувальні заходи, адже це може нашкодити процесам швидкості та широти відновлення. Звісно, якщо не мати на увазі популізм, який дуже дорого обходиться Україні. Але будемо

сподіватися, що інтереси швидкого та всеохоплюючого відновлення під контролем та керівництвом західних донорів переможе тягу до популізму.

3. Деякі пропозиції авторки виявляють суперечності з урахуванням наявної державної податкової політики та наявних форм інвестування.

Зокрема, обговорюючи питання створення інвестиційних фондів для реалізації завдань, що стоять перед територіальними громадами, в тому числі щодо відновлення інфраструктурних об'єктів щодо авіап перевезень, в дисертації ставиться досить правильне питання про те, яким чином такі інвестиційні фонди будуть «наповнюватись» коштами. Але пропозиція використання «одного із засобів регулюючого впливу – примусу, в розумінні введення обов'язкових платежів для потреб «наповнення» інвестиційного фонду територіальної громади» (с. 163) навряд чи можна підтримати. Посил на збирання податків як джерела державного фінансування відновлення матиме характер суцільної мобілізації економіки у повоєнний період, коли будуть відкриті кордони, коли буде ліберальнішим валютне та інше законодавство. В цих умовах підвищені обов'язкові платежі лише заженуть економіку у тінь. Потрібно створювати умови для зовнішніх інвестицій, а не намагатися в умовах відсутності внутрішніх ресурсів посилити тиск на підприємців. І це питання не теоретичне, а має суто практичний ґрунт, що обумовлюється важким станом, який матиме економіка одразу після війни.

4. Робота має певні неточності та слабо аргументовані місця, зокрема, важко зрозуміти з позицій наявності сьогоденного Повітряного кодексу пропозиції дисертантки щодо кодифікації у цій сфері. Йдеться про поглиблення кодифікації чи створення нових кодексів залежно від внутрішнього чи іншого спрямування регулювання – важко зрозуміти.

На с. 16 дисертанткою продекларовано розмежування засобів державного регулювання та державного впливу, «які в комплексі і створюють загальний зміст тимчасового спеціального режиму, спрямованого на відбудову інфраструктури авіаційних перевезень та на залучення рухомого складу». Разом із тим ґрунтового пояснення того, у чому полягає розмежування цих категорій, в роботі не наводиться. Тим паче, що, наприклад, на с. 110 авторка пише про засоби «регулюючого впливу на суб'єктів господарювання».

Водночас, як видно, висловлені зауваження мають окремий чи дискусійний характер та не можуть вплинути на достатній науковий рівень, новизну та достовірність результатів дисертації І.В. Доденко.

Представлена на відгук дисертація є комплексним науковим дослідженням, що свідчить про вирішення конкретного наукового завдання визначення напрямів розвитку законодавства з питань системного господарсько-правового регулювання повітряних перевезень з метою стимулювання повоєнного інвестування у цій галузі.

Порушення академічної доброчесності в дисертації не виявлені.

Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що дисертація на тему «Правове регулювання інвестування авіаційних (повітряних) перевезень», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка, Доденко Ірина Володимирівна, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
в.о. завідувача кафедри
господарського права і процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Подцерковний Олег Петрович

Підпис проф. О.П. Подцерковного
засвідчую,
Проректор з наукової роботи НУ «ОЮА»,
доктор юридичних наук, професор

М.Р. Аракелян